

İBTİHÂCÜ’T-TEVÂRİH’E GÖRE CANBERDİ GAZÂLÎ İSYANI

Ahmet AKGÜN*

* Dr. Öğrt. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Necatibey Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, 61aakgun@gmail.com <https://orcid.org/0009-0008-9642-8824>

Received Date: 20.09.2026. Revised Date: 22.09.2026. Accepted Date: 26.09.2026

Copyright © 2026 Ahmet Akgün. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Özet

Osmanlı Devleti’nde Yavuz Sultan Selim’in vefatı ve Kanuni Sultan Süleyman’ın tahta çıkışıyla gerçekleşen hükümdar değişikliği, Osmanlı hâkimiyetine kısa süre önce giren Suriye ve Mısır’da eski Memlûk düzenini yeniden tesis etmeye yönelik birtakım teşebbüslerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu teşebbüslerin en önemlilerinden biri, Memlûk emirlerinden olup Osmanlı idaresine girdikten sonra Şam Beylerbeyliğine getirilen Canberdi Gazâlî’nin 1520 yılında başlattığı isyandır. Şam merkezli olarak başlayan ve kısa sürede bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini tehdit eden hareket, Gazâlî’nin Halep’i ele geçirme girişimiyle daha geniş bir mahiyet kazanmıştır. Osmanlı merkezî idaresi isyana süratle müdahale etmiş ve bölgeye sevk edilen kuvvetler sayesinde hareket büyümeden bastırılmıştır. İsyanın sona erdirilmesinde özellikle Dulkadiroğullarından Şehsuvaroğlu Ali Bey ve emrindeki kuvvetler önemli rol oynamıştır. Bununla birlikte Ali Bey’in isyanın bastırılması sırasında kazandığı askeri başarı ve nüfuz, sefere serdar tayin edilen üçüncü vezir Ferhat Paşa ile arasında rekabet ve düşmanlığın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çalışma, Canberdi Gazâlî İsyanı’nı *İbtihâcü’t-Tevârih*’te yer alan bilgiler çerçevesinde ele almakta; isyanın ortaya çıkış sebeplerini, gelişimini ve bastırılma sürecini söz konusu eserin aktardığı ayrıntılar üzerinden değerlendirmektedir. Böylece çalışma, bir taraftan Osmanlıların yeni fethedilen Suriye topraklarında karşılaştıkları siyasî ve askeri sorunlara, diğer taraftan isyanın bastırılması sırasında Osmanlı merkezî idaresi ile bölgesel güç odakları arasındaki ilişkilerin mahiyetine ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Memlûk İsyanları, Canberdi Gazali, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi İsyanları.

THE CANBERDİ GAZÂLÎ REBELLION ACCORDING TO İBTİHÂCÜ’T-TEVÂRİH

Abstract

The change of ruler in the Ottoman Empire following the death of Sultan Selim I and the accession of Süleyman I created favourable conditions for a number of attempts to restore the former Mamluk order in Syria and Egypt, regions that had only recently come under Ottoman rule. One of the most significant of these was the rebellion launched in 1520 by Canberdi Gazâlî, a former Mamluk emir who had been appointed governor-general (*beylerbeyi*) of Damascus after entering Ottoman service. Beginning in Damascus and soon posing a threat to Ottoman authority in the region, the rebellion assumed a broader dimension when Gazâlî attempted to seize Aleppo. The Ottoman central administration responded swiftly, and the forces dispatched to the region suppressed the uprising before it could spread further. Şehsuvaroğlu Ali Bey of the Dulkadirid dynasty and the troops under his command played a particularly important role in bringing the rebellion to an end. Ali Bey’s military success and the influence he gained during the suppression of the revolt, however, gave rise to rivalry and hostility between him and Ferhad Pasha, the third vizier who had been appointed commander (*serdar*) of the campaign. This study examines the Canberdi Gazâlî Rebellion on the basis of the account preserved in *İbtihâcü’t-Tevârih*, evaluating the causes, development, and suppression of the uprising through the details provided by this work. In doing so, it seeks to shed light both on the political and military challenges faced by the Ottomans in the newly conquered Syrian territories and on the nature of the relations between the Ottoman central administration and regional power holders during the suppression of the rebellion.

Keywords: Mamluk Rebellions, Jan Bardi Al-Ghazali, Rebellions During the Reign of Suleiman the Magnificent.

Giriş

Hoca Sadeddin Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi tarafından yazılan İbtihâcü't-Tevârih, (Akgün, 1995) Kanûnî devri olaylarını anlatmaktadır. Bu yönüyle Hoca Sadeddin Efendi'nin meşhur eseri *Tâcü't-Tevârih*'in devamı mahiyetindedir. Eserin giriş kısmındaki (Mehmed Efendi, t.y.: vr. 36a, 36b) “... *sülûsân-ı evvelin kendüler [Hoca Sadeddin Efendi], sülûsânı bu fakir [Mehmed Ef.] ve biradere [Es'ad Ef.] tahrir etdirip...*” ifadesinden Kanûnî kısmının da üçte birinin Hoca Sadeddin Efendi tarafından yazıldığı anlaşıyor.

Yine 45a numaralı varakta Sultan Selim'in vefatının anlatıldığı kısma “*merhum valid eydür*” diye başlaması, bu kısmın Hoca Sadeddin Efendi tarafından anlatıldığı ve kastedilen kişinin de Yavuz Sultan Selim'in en yakın adamlarından olan Hoca Efendi'nin babası Hasan Can olduğunu göstermektedir.

Eser, Kanûnî devrini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Eserin ulaşılan iki nüshasından Hüsrev Paşa nüshası, iki cilt halinde Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Kitaplığı'nda 321 ve 322 numaralarda kayıtlıdır, nesih yazı ile yazılmıştır.

Diğer nüshası ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar kısmında 2394 numarada kayıtlı olup *Tâcü't-Tevârih* adıyla kayıtlı olup, *İbtihâcü't-Tevârih* kısmı bu nüshanın vr. 246 b sayfasında başlayıp vr. 316 b'de sona ermektedir. Bu nüsha Ömer bin Ebu Bekir el-Âmidî tarafından tensih edildiği hâtime kısmından anlaşılmaktadır (h. 1066 / m. 1655).

Eser, anlatımda edebî tamlamalara çok yer verdiği için makalede olay sadeleştirilerek anlatılmıştır. Yine de konunun ilgili kısmı, Hüsrev Paşa nüshasından ek olarak makalenin sonuna konulmuştur.

İbtihâcü't-Tevârih'te Canberdi Gazâlî İsyanının Süreci

Arab diyarı (Suriye ve Mısır) Sultan Selim Han zamanında ele geçirildi (Mehmed Efendi, t.y. vr: 49a). Mısır sultanının, yiğitliğiyle bilinen komutanlarından Canberdi Gazâlî canını kurtarıp kaçmıştı. Sonunda çıkış yolu bulamayıp çatışmaktan vazgeçip Hayırbay aracılığıyla itaatini arz etti ve padişah tarafından affedilerek Şam merkezli Suriye valiliğine getirildi (Mehmed Efendi, t.y. vr: 49b).

Canberdi Gazâlî, Sultan Süleyman'ın tahta çıktığını duyduğunda, içindeki kin ateşi ortaya çıkıp (Shaw, 1994: 133) itaatten çıkarak bağımsızlık sevdası ile (Uzunçarşılı, 1983: 308) isyana kalkıştı. Etraftaki beylere haber gönderip yanına davet etti.

Bâb-ı saâdet çaşnigirlerinden Pervâne ve Yahya isimli iki kişiyi yakalayıp hapsedti. Canberdi Gazâlî, öldürülmekten kurtulan Çerkeslerden bazılarını yanına katıp onlara görev ve tımar verdi, böylece gücünü arttırdı. Arap eşkiyasından da çok kişiyi kendine uydurdu, bağımsızlık umarak emri altındaki sultana bağlı askerleri hile ile yakalayıp azgınlığını arttırdı. Mîrî maldan bulduğunu alıp Hac yoluna çıkan hacıları yağmaladı. Memleketin zenginlerinin mallarını yağmalayıp haram malları haramilere dağıtıp bâtıl düşüncesine göre bağımsızlık için gerekli yatırımlarını yaptı. 15 bin yaya ve atlı toplayıp iktidarını sağladı (Mehmed Efendi, t.y. vr: 50a). 600-700 tüfekçi ve topçu hazırladı (Mehmed Efendi, t.y. vr: 50b).

Böylece Haleb'i ele geçirmek üzere yola çıktı. Yolu üzerindeki devletin askerlerini kılıçtan geçirip diyarı talan etti. Trablus, Hımıs ve Hama'yı korumaya çalışan begler ve askerler bu olaylardan haberdar olduklarında karşı koymaya güçleri yetmediğinden Halep tarafına kaçtılar.

Halep hâkimi olan Karaca Paşa da, kaleyi elinde tutmaya çalışıp Gazâlî'nin bağlılık yolundan çıktığını ulaklarla padişaha bildirdi.

Gazâlî, beraberindekilerle Halep tarafına gelerek çatıştı. O kalede bulunan yiğitlerin düşmana karşı kaleyi savunmaya güçleri yeterli idi. Fakat Halep emiri fesatçı Arapların nifakından korkup kaleden dışarı çıkmadı. Zira Halepliler Çerkeslerle karışıp kaynaşmışlardı. Hisardan çıkıp düşmanla çatışırken kalenin elden gitmesi ihtimali sebebiyle kalenin elde tutulmasını daha gerekli buldu. Düşman baskısı sebebiyle şehre gelen beyleri kale dışını savunmaya görevlendirdi. Şehrin çarşısını büyük toparlarla bağlayıp düşmanın şehre girmesi engellendi (Mehmed Efendi, t.y. vr: 51a).

Canberdi Gazâlî şehri ele geçirmekten ümidini kesince kalenin etrafını kuşatıp şehre ihtiyaç maddelerinin girişini engelledi, böylece kaledekileri ümitsizliğe düşürdü. Bir süre Halep’te çatışmalar bu şekilde sürdü, iki taraftan da çok sayıda ölenler oldu.

Ne zaman ki, Canberdi Mısır hâkimi olan Hayırbay’dan (Mustafa Nuri Paşa, 1992:93) yardım istemeye ulaklar gönderdi ve onun isyana meyletmesini istedi. Hayırbay onun davetine uymayıp, devlete olan bağlılığını sürdürüp Canberdi’ye nasihatte bulundu. Fakat Hayırbay’ın nasihatlerinin Canberdi üzerinde herhangi bir etkisi olmayıp isyan konusunda ısrarını sürdürdü (Mehmed Efendi, t.y. vr: 51b).

Halep hâkiminin ulakları İstanbul’a gelip Canberdi’nin Halep’i kuşattığını arz edince padişah, ordunun üç gün içinde İstanbul Boğazı’nı geçmesini emretti.

Üçüncü Vezir Ferhad Paşa’yı serdar tayin etti. Silahdar ve sipahi bölükleri, 4 bin yeniçeri, 50 top arabası ile iki-üç gün içinde Üsküdar tarafına geçirildi. Anadolu Beylerbeyi Ayas Paşa’ya ve Karaman Beylerbeyi Sadi Paşa’ya sancakları altındaki sipahiyle Serdar-ı Ekrem Ferhad Paşa’ya katılması fermanı iletili. Dulkadir vilayetinin valisi Şehsuvar-oğlu Ali Bey’e de serdara katılması fermanı tebliğ edildi.

Kış mevsiminin bastırmasıyla yollar kapanmıştı. Karakışın etkisiyle ortaya çıkan bütün zorluklara rağmen padişahın ordusu, iki menzili bir edip Gazâlî’nin ümidini harap edip kendisini öldürmek için gayretle yola devam ettiler (Mehmed Efendi, t.y. vr: 52a).

Canberdi, kış mevsimini fırsat bilip Halep kuşatmasına meşgul iken Ferhad Paşa’nın hücumundan ve yaklaştığından haberdar oldu. İsyanın başarıya ulaşmasından ümidini kesip Şam tarafına kaçtı. Özellikle önden Şehsuvar-oğlu’nun emrindeki beylerle yakın yere kadar geldiğini duyduğunda (Uzunçarşılı, 1983: 308), Şehsuvar-oğlu’nun tehdit mektubu gönderdiğinde, yerinde durmaya gücü kalmayıp eyalet merkezi olan Şam’a kaçtı. Toplamış olduğu savaş aletlerini döküp saçtı (Mehmed Efendi, t.y. vr: 52b).

Halep kalesindeki yiğitler de Şehsuvar-oğlu ile takip edip geride kalanları öldürdü, etraf Çerkes ölüleriyle doldu. Ferhad Paşa da çok sayıda askerle Halep civarına inip düşman takibine acele etmedi ve düşmanın kalabalığını duyduğundan ileri gitmedi.

Hapisteki Pervâne Bey hapisten kurtulup orduya katıldı ve Gazâlî’nin vahşetinden haber verdi. Paşa da Allah’a sığınıp Peygamber efendimizin ruhundan yardım isteyip isyancıların üzerine asker sürdü.

İsyancılar Şam’da dururlarken, devlete bağlı askerlerin geldiğini ve hücumunu işittiğinde adamlarını toplayıp karşı koymak istediye de defalarca Osmanlı askerlerinin saldırılarıyla başarısızlığa uğradı. Öyle düşündü ki, maksadına ulaşamayacak olursa Kızılbaş (İran) tarafına kaçarak canını kurtarmak. Bu maksatla birkaç gün önce ağırlıklarını ve ailesini Kerek-Şevbek kalesine gönderdi (Mehmed Efendi, t.y. vr: 53a).

27 Safer 927 / 5 Şubat 1521 Salı günü Şam yakınındaki Katife menzilinden göçerek iki-üç konağı geçip Şam’a ulaşmak üzere iken Şam yakınındaki Mastaba isimli yerde düşmanın savaştıkları için hazırlıklarını tamamlayıp beklediği anlaşıncı ihtiyaten o gün beklenildi.

İki tarafın öncüleri birbirlerine yaklaştıklarında, adı geçen Pervâne ve Canberdi'nin çok güvendiği adamı Çerkes asıllı Yahya, kendine bağlı birliklerle Osmanlı ordusunun öncü birliklerini karşılayıp muhaliflerin tarafından birkaç baş kesip paşanın huzuruna geldi ve Canberdi'nin asker sayısını ve gece baskını planladığını arz etti (Mehmed Efendi, t.y. vr: 53b).

Paşa da safları düzenleyip düşmanı karşılamaya çıktı. Canberdi, tüfek ve ok darbelerine dayanamayıp bütün askeri ile Osmanlı ordusu üzerine at saldı. İlk etapta Dulkadir askeri önünde duramayıp geri kaçtı. Sonra sağ kanattaki Anadolu askerleri beylerbeyine bağlı askerler isyancıları perişan ettiler.

Bu yenilgiyi gören Gazâlî'nin ümidi kırıldı ve can korkusuyla savaş alanından kaçtı. Adamlarını yeniden toplamaya güç bulamayıp perişan olmakla, başına üşüşen Anadolu dilaverleri Canberdi'nin etrafını sardı. Paşanın terzibaşısı başını keserek paşanın huzuruna getirdi (Mehmed Efendi, t.y. vr: 54a).

Canberdi'nin kesilmiş başı, içine saman doldurulup İstanbul'a, başarı mektubuyla birlikte gönderildi. Kaçan asilerden bir kısmı kurtuldu, geri kalanı öldürüldü (Shaw, 1994: 133). Bu zaferde başarıları görülen tımarlı sipahilerin terakki ile taltif edildikleri kayıtlara geçmiştir (Sarı 2018, 365). Zaferden sonra paşa, isyancıların ordusuna konup altı gün orada durdu. Şam ülkesinin korunmasına dair gerekli işleri yerine getirip tedbirleri aldı.

Zafer haberi padişaha arz edildiğinde, Şam eyaletini tamamıyla Anadolu Beylerbeyi Ayas Paşa'ya verip, serdar ve ordu komutanı Ferhad Paşa'ya, bahara kadar o diyarda durup serkeşlik eden Arap ve Çerkes eşkiyasını ortadan kaldırmasını buyurdu (Mehmed Efendi, t.y. vr: 54b).

Ferhad Paşa da o bölgede eşkiyayı arayıp kiminin gönlünü aldı, kimini ortadan kaldırıp bölgeyi isyandan temizledi. Sonrasında padişahın fermanıyla, İstanbul'a dönmek üzere Şam'dan hareket etti. Acem sınırına yakın yerlere geldiğinde, Safavilerin tahta yeni bir padişahın çıkmasına sevinip asker topladıklarını duyunca hükümdara arz edip İran sınırında bekledi. Safavileri tahrik edenlerden biri de Canberdi Gazâlî idi.

Canberdi'nin başarısızlığı ve Ferhad Paşa'nın sınırda bulunması, fitneyi yok etmede gösterdiği özen Safaviler tarafından öğrenilince, yaylak bahanesiyle Tebriz'den çıkıp Osmanlı Devleti'ne karşı saldırıya geçme fikrinden vazgeçtiler. Ferhad Paşa da Kayseri civarında Erciyes yaylağında beklemekle görevlendirildi (Mehmed Efendi, t.y. vr: 55a).

Ferhad Paşa ile Şehsuvar-oğlu Ali Bey Arasındaki Problem

Yavuz Sultan Selim döneminde Elbistan ve Maraş bölgesinin valisi olan Şehsuvar-oğlu Ali Bey'in yönetimi altındakilere uyguladığı zulüm şikâyet konusu olmuş, kadı ve valilerin uygunsuz hareketleri başkente arz edilmişti. Şikâyet konusunu, yerinde araştırmak üzere giden heyet de işlerini yapamayarak Ali Bey tarafından öldürölüp serkeşçe davrandığı İstanbul'a bildirildi (Mehmed Efendi, t.y. vr: 84b).

Ali Bey'in bu serkeşçe davranışları sebebiyle padişah, Türkmen topluluğunun beyini (Ali Bey'i) ortadan kaldırmaya azmetmişti. Ferhad Paşa da daha önce Celâli (Canberdi) olayının bastırılması teşebbüsünden ve Canberdi olayında, Ferhad Paşa'dan önce müdahalesi olayın bastırılmasında etkili olduğundan, bahsedilen seferden geri dönmeye Ferhad Paşa memur edildi (Mehmed Efendi, t.y. vr: 85a).

Ferhad Paşa, İstanbul'a döndüğünde Ali Bey'in itaatten çıktığı, isyana meylettiği, bağımsızlık davasına kalkıştığı bildirildi.

Ali Bey'in, Kanunî'nin saltanatını tebrik törenine katılmaması, bizzat gelmemesi, dergâha yüz sürmeyip, kendisi hükümet merkezinde kalıp âyanından biriyle hediyelerini göndermesi gelen arızanın doğru olduğunu gösteriyordu.

Bunun üzerine Ferhad Paşa'ya ordu ile Sivas tarafına sınırın korunması bahanesiyle gitmesi, Şehsuvar-oğlu'nu askerleri ve silahlarıyla birlikte ele geçirmesi görevi verildi.

Ferhad Paşa da görevlendirildiği üzere ordu ile İstanbul'dan Üsküdar'a geçip Sivas'a ulaştı. O civardaki beyler ve beylerbeyiler paşaya katılmaya memur edildi. Şehsuvar-oğlu Ali Bey'e de orduya katılma emri verildi. O da diğer büyük beyler gibi paşanın ordugâhına yöneldi. Ne zaman ki, büyük oğlu Ferhad Paşa'nın içindeki kini bildirerek babasını yüz yüze görüşmekten vazgeçirmek istediye de başaramadı (Mehmed Efendi, t.y. vr: 85b).

Ali Bey, padişahın emrine ve paşanın davetine uyarak bildirilen yere yöneldi. Ferhad Paşa'ya yakın yere gelince paşa, yalandan hasta olduğunu söyleyip Ali Bey'i karşılamaya büyük beyleri gönderip kendisi gitmedi.

Ali Bey, oğlu ile birlikte hasta ziyareti için paşanın çadırına varıp konuşmaya başladığında yayının kirişiyle boğup öldürüldüler.

Bu günlerde padişah, Rodos'un fethine niyetlenip hazırlıklara başlamıştı. Dulkadir hanedanı kökünden koparılmış, harap olduğu arz edilince vilayet beş sancak haline getirilip beylerin büyüklerine verildi.

Sonuç

Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışı, Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Mısır'daki hâkimiyetinin henüz tam anlamıyla yerleşmediği bir döneme rastlamıştır. Yavuz Sultan Selim devrinde Osmanlı idaresine dâhil edilen eski Memlûk coğrafyasında yeni siyasî düzene karşı ortaya çıkan hareketlerden ilki ve en önemlilerinden biri Canberdi Gazâlî İsyanı olmuştur. Gazâlî'nin Memlûk dönemindeki konumunu ve bölgedeki askerî-siyasî bağlantılarını kullanarak Şam merkezli bir güç oluşturması, ardından Halep'i ele geçirmeye yönelmesi, isyanın mahallî bir itaatsizlikten daha geniş bir siyasî teşebbüse dönüştüğünü göstermektedir. Mısır hâkimi Hayırbay'ı da kendi safına çekmeye çalışması, Gazâlî'nin Suriye ile sınırlı kalmayan daha geniş bir destek arayışı içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

İbtihâcü't-Tevârih'in verdiği bilgiler Osmanlı merkezî idaresinin isyan karşısında süratli bir askerî tedbir aldığını ortaya koymaktadır. Ferhad Paşa'nın serdar tayin edilmesi, merkez ordusunun yanı sıra Anadolu ve Karaman eyalet kuvvetleri ile Dulkadir askerlerinin harekete geçirilmesi, İstanbul'un yeni fethedilmiş Suriye topraklarında ortaya çıkan bu tehdidi ciddi bir mesele olarak değerlendirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Şehsuvaroğlu Ali Bey'in kuvvetleriyle hızlı biçimde bölgeye ulaşması, Gazâlî'nin Halep kuşatmasını kaldırarak Şam'a çekilmesinde belirleyici olmuştur. Nihayet Şam yakınlarında meydana gelen mücadelede Gazâlî'nin öldürülmesiyle isyan kısa sürede sona erdirilmiş ve Osmanlı hâkimiyetine karşı girişilen bu teşebbüs başarısızlığa uğratılmıştır.

İsyanın sonuçları yalnızca Canberdi Gazâlî'nin ortadan kaldırılmasıyla sınırlı kalmamıştır. *İbtihâcü't-Tevârih*, isyanın bastırılmasının ardından bölgede asayişin yeniden tesis edilmesine yönelik tedbirlerin alındığını ve Ferhad Paşa'nın Suriye'deki Arap ve Çerkes unsurlar üzerinde merkezî otoriteyi yeniden sağlamaya çalıştığını aktarmaktadır. Aynı süreçte Safavilerin Osmanlı sınırındaki hareketliliğinin yakından takip edilmesi, Gazâlî İsyanı'nın Osmanlı yönetimi tarafından yalnızca Suriye'deki bir iç güvenlik meselesi olarak görülmediğini, doğu sınırındaki daha geniş siyasî dengelerle birlikte değerlendirildiğini göstermektedir.

İsyanın dikkat çekici bir diğer sonucu ise Şehsuvaroğlu Ali Bey'in akıbetidir. Gazâlî'ye karşı yürütülen mücadelede önemli bir rol oynayan Ali Bey'in askerî başarısı, *İbtihâcü't-Tevârih*'in anlatımında Ferhad Paşa ile arasındaki rekabet ve husumetin önemli sebeplerinden biri olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte eserde Ali Bey hakkında daha önce merkeze ulaşmış

şikâyetlerin bulunduğu ve onun idarî uygulamalarının da İstanbul'da rahatsızlık meydana getirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Ali Bey'in ortadan kaldırılmasını yalnızca Ferhad Paşa ile arasındaki şahsî rekabetle açıklamak yeterli değildir. Ali Bey ve oğlunun öldürülmesinin ardından Dulkadirli hanedanının siyasî hâkimiyetinin sona erdirilmesi ve bölgenin beş sancağa ayrılarak doğrudan Osmanlı idarî teşkilatına bağlanması, söz konusu gelişmenin merkezî otoritenin güçlendirilmesi bakımından daha geniş sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Bu bakımdan Canberdi Gazâlî İsyanı, Kanûnî döneminin başlangıcında karşılaşılan münferit bir ayaklanmadan ziyade, Osmanlıların yeni fethedilen Memlûk topraklarında hâkimiyetlerini sağlamlaştırma sürecinin önemli safhalarından biri olarak değerlendirilmelidir. İsyanın bastırılmasıyla Şam ve çevresindeki Osmanlı otoritesine yönelen ciddi bir tehdit bertaraf edilmiş; ardından gerçekleştirilen idarî ve askerî düzenlemelerle bölgedeki merkezî denetim kuvvetlendirilmiştir. Aynı gelişmeler sırasında Dulkadirli siyasî varlığının da tasfiye edilmesi, bu sürecin Suriye'nin ötesine geçen sonuçlara sahip olduğunu göstermektedir.

Son olarak *İbtihâcû't-Tevârih*, Canberdi Gazâlî İsyanı'nın askerî safhalarının yanı sıra isyanın ardından Osmanlı yönetici zümresi içerisinde ortaya çıkan ilişkileri ve siyasî hesaplaşmaları aktarması bakımından da önem taşımaktadır. Eserin Hoca Sadeddin Efendi ve Hasan Can'a uzanan bilgi aktarımına dair verdiği işaretler dikkate alındığında, anlatının dönemin saray çevresindeki bilgi ve değerlendirmeleri yansıtması ayrıca önemlidir. Bu sebeple eser, Canberdi Gazâlî İsyanı'nın kronolojisini takip etmeye yarayan bir anlatı kaynağı olmanın ötesinde, Kanûnî saltanatının ilk yıllarında Osmanlı merkezî idaresinin Suriye'de karşılaştığı güçlükleri, bu güçlüklerle karşı geliştirdiği siyaseti ve merkez ile bölgesel güç odakları arasındaki ilişkileri anlamaya imkân veren dikkate değer bir kaynak niteliğindedir.

Kaynakça

- Akgün, A. (1995). *Hoca-zade Mehmed Efendi İbtihacüt-Tevarih*. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Hoca Sadeddin Efendi. (t.y.). *Tâcû't-tevârih ve zeyli*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kısım, No: 2394.
- Hoca-zâde Mehmed Efendi. (t.y.). *İbtihâcû't-tevârih*. Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa Kitaplığı, No: 321-322.
- Mustafa Nuri Paşa. (1992). *Netâyicü'l-vukûât*, (N. Çağatay, Sad.) I-II, TTK, Ankara.
- Sarı, S. (2018). *Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521 1535)*, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Mart 2018 11/ XXXIII, ss. 357-395.
- Shaw, S. (1994). *Osmanlı imparatorluğu ve modern türkiye*, I, E Yayınları, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı tarihi*, II, TTK, Ankara.

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

The reign of Suleiman the Magnificent was a critical period of consolidation for the Ottoman Empire, particularly in the newly conquered Mamluk territories of Syria and Egypt. Existing literature on Ottoman regional administration and rebellions primarily draws upon classical Ottoman chronicles such as Hoca Sadeddin Efendi's *Tâcû't-Tevârih* and general historical narratives by modern scholars like İsmail Hakkı Uzunçarşılı and Stanford J. Shaw. While these broader studies examine the Jan Bardi al-Ghazali rebellion in the context of imperial stability

and Mamluk restoration attempts, detailed source-critical analyses of primary manuscripts remain crucial. *İbtihâcü't-Tevârih*, written by Mehmed Efendi (the son of Hoca Sadeddin Efendi), serves as a direct continuation of *Tâcü't-Tevârih* and provides invaluable first-hand accounts—partially derived from Hasan Can—regarding early 16th-century Ottoman governance and political rivalries. This study fills a specific gap in the literature by focusing explicitly on the narrative structure, factual nuances, and historical perspective presented in *İbtihâcü't-Tevârih* regarding the Jan Bardi rebellion and its immediate political aftermath.

Methodology

This study employs a qualitative, historical-critical method centered on primary source manuscript analysis and narrative text evaluation. The primary material investigated is *İbtihâcü't-Tevârih*, analyzing two key preserved copies: the Hüsrev Paşa manuscript (Süleymaniye Library, Nos. 321–322) and the Istanbul University Library manuscript (NE 2394, transcribed by Ömer bin Ebu Bekir el-Âmidî in 1655). The relevant folios detailing the rebellion (fol. 49a–55a) and the execution of Şehsuvaroğlu Ali Bey (fol. 84b–86a) were contextualized, transliterated, and simplified to clarify complex literary metaphors while preserving structural fidelity. Methodologically, the research cross-references the chronicle's internal testimonies—such as Mehmed Efendi's direct references to his father Hoca Sadeddin Efendi and grandfather Hasan Can—with modern historiographical literature to assess source reliability, chronotopes, and political biases surrounding Ferhad Pasha and the Dulkadirid dynasty.

Findings and discussion

The analysis reveals that *İbtihâcü't-Tevârih* offers an intricate, step-by-step account of the Jan Bardi al-Ghazali rebellion, highlighting the logistical and strategic dynamics of early Ottoman crisis management. Jan Bardi capitalized on the throne transition to raise an army of 15,000, attempt to seize Aleppo, and seek support from Hayırbay in Egypt, who notably refused and remained loyal to the Porte. The text underscores the strategic role played by Şehsuvaroğlu Ali Bey of the Dulkadirids, whose rapid intervention severely disrupted Jan Bardi's retreat to Damascus prior to the arrival of Third Vizier Ferhad Pasha. However, the findings also illuminate a critical political aftermath: Ali Bey's military effectiveness bred intense personal animosity and political rivalry from Ferhad Pasha. Leveraging previous administrative complaints and local disputes involving Ali Bey, Ferhad Pasha orchestrated his execution via strangulation under the guise of an official invitation in Sivas. The text illustrates how this local rebellion directly precipitated the complete dismantling of the Dulkadirid principality, which was subsequently divided into five Ottoman provinces (sanjaks) ahead of the Rhodes campaign.

Results and recommendations

The chronicle *İbtihâcü't-Tevârih* confirms that the prompt suppression of the Jan Bardi rebellion prevented the resurgence of Mamluk political influence in Syria and deterred potential Safavid incursions along the eastern border. Simultaneously, the conflict served as a catalyst for the final centralizing step of Ottoman rule in Anatolia through the elimination of the Dulkadirid leadership. Based on these insights, it is recommended that future Ottoman historiographical research place greater emphasis on zeyl (continuation) texts like *İbtihâcü't-Tevârih*, which contain nuanced court-level perspectives often glossed over in generalized state histories. Furthermore, comparative cross-examinations between Ottoman manuscript chronicles and provincial Syrian/Arabic archival records are recommended to construct a more multi-layered understanding of regional governance during transition periods in the early modern Ottoman Empire.